

Veera Jussila

Kun toimittaja alkoi puhua totta

Kulttuurijournalisti lakkasi kertomasta, mistä meidän kannattaa pitää. Hän alkoi välittää sitä, mitä maailmalla tapahtuu. Syntyi uutinen Twitter-kohinasta.

Tiesitkö, että keväällä 2018 sekä ”suomalaiset” että ”aivan kaikki somessa” kiistelivät *Herra Heinämäen Lato-orkesterista*?

Todellisuus oli uutiskatsausta tylsempi: joukko verkkokeskustelijoita suuttui nuorelle saamelaisnaiselle, joka kritisoi Ylen lastenohjelman stereotyyppistä hahmoa. Intiaanipäällikkö Punanata osasi sanoa vain ”ugh”, ja Yle päätti kritiikin perusteella, että ohjelma voi siirtyä tv-ohjelmistosta Elävään arkistoon. Seurauksena leimahti internet-viha, joka kulttuuriuutisissakin muuntui ”kohuksi”. Mutta ihmekös tuo: samana keväänä kulttuuriosastoille mahtuivat myös ”kohubiisin” poikien välisestä ihastuksesta julkaissut Tuure Boelius, Twitterissä sekoileva Kanye West, joka ”kohahdutti orjuuslausunnollaan”, sekä #lääppijä-keskustelu Aino-triptyykistä eli ”Aino-kohu”.

Kulttuuriuutisiin on 2010-luvulla vakiintunut uusi formaatti: he riitelevät, me toimittajat kerromme. Ainakin joku jossain möläytti. Vuonna 2011 otsikoihin vyöryivät perussuomalaiset, jotka eivät vaaliohjelmassaan piitanneet ”teko-taiteellisten postmodernien kokeilujen” tukemisesta, vaan Kalevalasta ja Gallen-Kallelasta. Se oli tietysti vaalikikka.

Kärkevimmat taiteen verkkokeskustelut on viime vuosina käyty kulttuurisesta omimisesta eli ilmiöstä, jossa valtaväestö lainaa vähemmistö-kulttuurin symboleja käyttöönsä. Valtamediaan keskusteluista välittyy kirpein kuohu: se, että saamelaistaiteilijat ”närkästyivät” Kiasman

videoteoksen pyllyä heiluttavasta hahmosta feikkisaamenpuvussa ja että Ruskeat tytöt -blogia kirjoittaneen Koko Hubaran kritiikki kirjailija Laura Lindstedtin *Oneiron*-romaanista synnytti verkossa ”riidan” vuonna 2016.

Onko valtavirran kulttuurijournalismi tyypistynyt reaktioiksi: savuaville Twitter-raunioille könyväksi kilpikonnaksi, joka kertoo, mistä aiemmin viikolla riideltiin?

Eksentrikoista uutisiin

”Kulttuurijournalismi on aina ollut reaktiivista”, toppuuttee journalistiikan tutkija, kulttuurijournalismista väitellyt Maarit Jaakkola Tampereen ja Göteborgin yliopistosta.

Ihan kuin urheilujournalismi, Jaakkola tarkentaa. Joku tekee ensin jotakin. Iivo Niskanen hiihtää, kirjailija saa valmiiksi kirjan. Tutkimuksen kielellä kulttuuritoimittajat ovat ”sekundäärituottajia”, jotka reagoivat ”primäärituottajien” aikaansaannoksiin.

Ennen näihin tuotoksiin reagoitiin maulla. Se oli esteettisen paradigman aikaa. Kulttuuritoimittaja, useammin muusikko tai taidehistorioitsija kuin journalistiksi koulutettu, teki taiteesta laatuarvostelmia. Perinne elää kritiikeissä ja osin esseissä.

1980- ja 1990-luvun kuluessa vallalle hivuttautui *journalistinen paradigma*. Isojen medioiden johto alkoi odottaa kulttuuritoimituksiltaan uutisia. Muutenkin touhua kammattiin kurinalaisemmaksi. Ennen maakuntalehden kulttuuritoimitus saattoi olla ”yksi ihminen kellarissa, joka kokosi sivut freelancer-kaveriensa kanssa, taittoi ne, ja toimituksen johto luki seuraavana päivänä, että tällaista tuli”, Jaakkola kuvaa. Se ei enää ammattimaisuuden aikoina käynyt päinsä.

Pian alkoi valitus, että kulttuurijournalismi juoksee vain lähteidensä perässä. Monen taviksenkin mielestä oli ollut hauskaa, kun klassisen musiikin kriitikko Seppo Heikinheimo lyttysi pianisti Olli Mustosen Beethoven-tulkinnan kelpaavan ”kunniapaikalle esittävän säveltaiteen historian kauhukabinettiin” (*Helsingin Sanomat* 22.8.1990). Uudessa mallissa äksyille eksentrikoille ei ollut tilaa. Nyt kiinnostavuus piti saada aikaan uutisilla.

Juuri tässä on Jaakkolan mukaan hankaus. Taidetta ymmärtääkseen kulttuuritoimittajan on syytä osata ajatella esteettisesti, taiteen sisältö ja traditio edellä. Esimerkiksi esseissä valtavirran kulttuurijournalismi on hänestä yhä vahvimmillaan. Uutiset, saati tutkiva journalismi, ovat yhä opeteltavaa tuontitavaraa.

”Eräs klassikkoesimerkki on, että kriitikko on menossa elokuvanäytökseen, mutta teatteri onkin palanut. Toimituksessa hän valittaa, ettei nähnyt arvosteltavaa elokuvaa, ja toimituksessa kysytään, miksei hän tehnyt tulipalosta uutista.”

Totuuksia kiireen ehdoilla

Fakta saapui kulttuuritoimituksiin kuin tietokoneet: samoihin aikoihin ja yhtä vääjäämättömästi. Uuden ajan kulttuurijournalisti kuulostaa politiikan toimittajalta selittäessään, että hänkin välittää maailman tapahtumat ”sellaisenaan”.¹ Se on tietysti posketon väite, koska kummankin työ on jatkuvaa valintaa.

Uusi pyrkimys ”totuuteen” tarkoittaa, että kulttuurijournalisti lupaa oman näkemyksensä sijaan välittää yleisölle taidemaailman äänen. Käytännössä puheenvuoron saa äänekkäin. Kiireen keskellä Kiasma on suodatin: ”Tuon ainakin pitää olla merkittävää”, ajattelee kulttuuritoimittaja, kiittää mielessään museota esikarsinnasta ja valitsee oman kulmansa tämänkertaiseen tarjontaan.

¹ Jaakkola, Maarit (2015): *The contested autonomy of arts and journalism: Change and continuity in the dual professionalism of cultural journalism*, 114. Tampere University Press, Tampere.

”On tutkittu, että kriitikotkin valitsevat arvosteltavat teokset varman päälle: hyvämaineisilta, suurilta kustantajilta”, Jaakkola sanoo.

Sitä, *millaiset* ”totuudet” valtavirran kulttuurijournalismissa sitten tuloksena toistuvat, on tutkittu hyvin vähän. Mutta pohditaanpa.

Keväällä 2017 ajatuspaja Liberan silloinen toimitusjohtaja Heikki Pursiainen kirjoitti *Helsingin Sanomissa*, etteivät taiteen tuet ole olemassa taiteilijoiden elättämistä varten. Siksi tukia voisi karsia ja suunnata taiteen ”kuluttajien” edun mukaisesti – niitä pitäisi ”arvioida aivan samoin perustein kuin muitakin julkisia tukia”.

Meteli heräsi tunteissa. Taiteilijat ja taidealan asiantuntijat tyrmäsivät ajatukset taiteen arvoa loukkaavina. Opetus: jos haluat huomiota tulevalle kirjallesi, puhu taiteen rahoituksesta kuin taloustieteilijä maataloustuista.

Kulttuuritoimittajan suuhun Pursiaisen käsitteitä olisi mahdoton kuvitella – edes paatuneimman uutisjournalistin. Siinä missä politiikan toimittaja kysyy, onko sotessa järkeä, ei kulttuuritoimittaja kyseenalaista yhteiskunnan tukea taiteelle. Se on perintöä esteettisen paradigman ajalta, jolloin kulttuuritoimitus edusti taidemaailmaa ”tavallisten” journalistien keskellä. Nyt kulttuuritoimittaja on sekä taiteen ystävä että sen objektiivisena esiintyvä tarkkailija.

Hokema kriisistä on voittanut totuus

Kaivellaan lisää valikoituja totuuksia. Kevään 2018 verkko-otsikoita tarkastelemalla voisi päätellä, että menossa on suomalaisen taiteen uusi kultakausi.

Hymyilevän miehen tekijöitä kutsuttiin taas Cannesiin (Kaleva 5.5.)

Katso video: Suomalaiset viisufanit säväyttävät katsomossa Tom of Finland -hameillaan - nappasivat asunnon ja lennot jo heinäkuussa (Turun Sanomat 10.5.)

Satumainen tarina vei suomalais-Chewbacca Joonas Suotamon Hollywoodin sisäpiiriin - ja tulikuumaan karvapukuun Kanarialle: ”Tavoite olla tulevaisuudessa myös ilman pukua” (Aamulehti 7.5.)

Esseisti Silvia Hosseini (s. 50) nimittää ilmiötä maabrändijournalismiksi. Siinä toimittajat päätyvät tuohivirsut jalassa riemuitsemaan popmusiikin vientitoivoksi nostetusta Saara Aallosta ja siitä, että kalsarikännit on mainittu *The Guardianissa*. Suomalaisuudesta, vaikka väkisin väännetystä, tulee uutisen kärki.

Jaakkola tunnistaa ilmiön. Yhtenä syynä hän pitää - ihmisyyttä. Ego- ja etnosentrinen ajattelu on syvällä oleva skeema, tapa hahmottaa maailmaa.

”Voidaan tehdä hyppäyksiä, että nyt minä tietoisesti

puran tämän ajattelun ja kerron paljon vaikka jostakin Afrikan kolkasta. Ja sitten palataan takaisin.”

Toinen syy sinivalloiseen uutisointiin on kuitenkin juuri muutos kulttuurijournalismiksi. Suomalaisuus, läheisyys, on yksi uutiskriteeri. Ei ole aikaa kyseenalaistaa, ei ole tilaa selittää, miksi pohditaankin venezuelalaisuutta.

Juuri jännite *kulttuurin* ja *journalismin* välillä näkyy myös kulttuurijournalismiin kohdistuvassa kritiikissä. Kulttuuripolitiikan tutkija Pauli Rautiainen katsoo, että media vaalii myyttiä yhteiskunnan marginaalissa elävästä nälkätaiteilijasta, mikä hänen mukaansa estää todellisen keskustelun taiteilijoiden toimeentulosta ja eriarvoisuudesta (s. 74). Kuvataiteilija Anna Tuori taas kirjoittaa, että puhe taiteesta itsestään on jäänyt mediassa sivuun (s. 104). Kun taiteen pitää perustella itsensä muiden uutisaiheiden tapaan ajankohtaisuudella ja hyödyllisyydellä, syntyy helposti latteita teoksia ilmastonmuutoksesta ja ihmisoikeusrikkomuksista.² Sellaiset kiinnostavat mediaa aiheensa puolesta – taiteellisesta arvosta riippumatta.

Kulttuurijournalismin suurin ongelma riippuu siis kirjoittajan määritelmästä koko journalismin lajille. Toinen kaipa

² Aiheesta lisää mm. Tuori, Anna & Salusjärvi, Aleks (2017): Aikamme estetiikka: kapitalistinen realismi. Nuori Voima 4-5/2017, 40-42. Ks. myös Kuumola, Leena (2018): Om konstens situation idag. Teoksessa Ville Hänninen (toim.): Kriittinen piste. Tekstejä kritiikistä 2018, 94-99. Suomen arvostelijain liitto ry, Helsinki.

kulttuurijournalismia, jossa toimittaja on lukijan puolesta taiteen asiantuntija – sitä toivoi kirjailija Anja Snellman jo vuonna 1998 *Journalisti*-lehdessä. Toinen kuuluttaa kulttuuri-journalismia: tilastoja, faktoja ja tutkimista. Niitä kaipasi vuonna 2009 *Aamulehdessä* myös Matti Apunen, joka näلvi kulttuurijournalismin muuttuneen ”säyseäksi taiteen sisäiseksi osastoksi, joka tuottaa kritiikkivalueta”.

Moni muistaa muutaman vuoden takaisen Guggenheim-uutisoinnin lähinnä koomisena ikiliikkujana, mutta Jaakkola kehottaa miettimään soppaa juuri kulttuuri-journalismin peilinä. Kun museoketjun Suomeen tulosta väännettiin vuosina 2011-2016, vastakkain olivat bisnes ja mielestään ”oikean” taiteen arvostajat. Välissä oli kulttuuri-journalismi, joka koetti hyöriä molempien äänenä, usein kertomassa laskelmia taideturistien määrästä.

”Kamppailua käytiin turismi- ja taideinstituution, maallisen ja esteettisen välillä.”

Tästä hankauskohdasta viriää myös ”keskusteluksi” sanottu nurina *kulttuurijournalismin kriisistä*, jossa sekä kriisin määritelmä että tutkittu tieto journalismin muutoksesta puuttuvat usein kokonaan. Jollekin kriisi on, ettei omasta lempikirjailijasta tehty arvostelua tänään, Jaakkola kärjistää.

”Kriisi on jotain, jolla tullaan sisään keskusteluun. Se on tapa saada huomiota ja oikeutusta puheenvuorolleen.”

Intiaanipäähinejournalismin nousu

Palataan verkossa velloviin ”riitoihin” – vaikka kulttuurisesta omimisesta. Pitkän linjan taidekriitikko Otso Kantokorpi kirjoitti alkuvuodesta 2018, että keskustelu oli saanut hänet harrastamaan itsekriittistä pohdintaa ja herättänyt halun tutkia taidetta moraalista näkökulmasta. ”Yritän seurata keskusteluja estetiikasta, mutta nyt olen esimerkiksi alkanut hankkia tietoja saamelaisuudesta”, Kantokorpi kirjoitti. Ennen toukokuusta menehtymistään hän ehti muun muassa kutsua saamelaistaiteilija Marja Helanderin viinille, opettamaan kädestä pitäen, miten saamelaiset suhtautuvat symboliensa lainaamiseen.³

Tutkijan näkökulmasta tämä on paljastavaa. Perinteisinkin esteettinen taidejournalismi lähestyy nyt yhteiskuntaa.

”Moraaliset kysymykset kuuluvat juuri yhteiskunnan alueelle, journalistiseen paradigmaan. Se, että kriitikko päätti nyt *opetella* ja nähdä vaivaa, kertoo siitä, että hän koki tämän normin olemassaolon”, Jaakkola sanoo.

Muihin Pohjoismaihin verrattuna kulttuurijournalismi on Jaakkolan mukaan pysynyt Suomessa pitkään esteettisessä laidassa. ”Epätaiiteelliselta” tuntuva aihe on työnnetty

3 Kantokorpi, Otso (2018): Omimisen perusteet. Teoksessa Hänninen (toim.) (emt.), 118–133.

hanakasti kaupunkitoimitukselle. Ruotsalaislehdissä kulttuurisivut taas ovat pitkään käsitelleet juuri yhteiskuntaa, kulttuurisen linssin läpi.

Uutiset intiaanipähineistä ja pöyristymisistä voikin nähdä paitsi klikkikalastuksena, myös epätoivoisenakin yrityksenä täyttää uutiskriteerit ja yhteiskunnallisuuden vaatimus. Jos tilaa ja aikaa ei ole omaan pohdiskeluun, syntyy edes nopea referointi muualla käytävästä debatista. Se on jatkoa lausuntojournalismille, joka rantautui kulttuuritoimituksiin jo aiemmin, Jaakkola sanoo. Kun uutinen pitää tehdä, ei riitä, että kertoo kirjailijan tai näyttelijän vierailleen Helsingissä. Kärki on kaivettava siitä, mitä ihminen sanoi – olkoon se kuinka hyvänpäivänpuhetta hyvänsä.

”Jonkun loukkaantuminen on vielä lausuntoa vahvempi uutinen, koska siinä lausuntoon liittyvät moraalinen tuomio ja konflikti.”

Ongelma on, että kärkkäitä reaktioita herättävät aiheet ovat monimutkaisia. Mediatutkija Anu Koivunen huomauttaa, että sanoilla ”koku” ja ”loukkaantuminen” on kohdettaan pienentävä vaikutus: ne vievät huomion itse asiasta konfliktiin ja estävät aiheen kehittämisen eteenpäin.⁴ *Edit-median* ja *Mustekalan* tapaiset kulttuurin

4 Koivunen, Anu (2018): Suullinen puheenvuoro 3.5.2018 seminaarissa Riitaa, rähinää & paska-puhetta: Media & Demokratia 2018. Ks. myös Silfverberg, Anu (2017): Koku on peruttu. Long Play Sivuääni. Haettu 12.5.2018 osoitteesta <https://www.longplay.fi/sidetone/koku-peruttu>.

verkkojulkaisut syventyvät ansiokkaasti pohtimaan vaikkapa vähemmistöihin liittyvää taidedebattia, mutta valtamedian uutiskoneistossa realiteetit ovat toiset. Pitää esitellä uutuuudet, vinkata näyttelyt, editoida avustajien kritiikit – ja sitten vähän katsoa yhteiskuntaan.

Jos ennen totuus oli kriitikon mielipide, on se nyt helposti se, että jossain tuolla melskaa ristiriitaisten totuuksien kofonia, onnea vaan matkaan Twitterissä.⁵ Trendi on yleinen: mediakulttuurin dosentti Hanna Kuusela huomauttaa, että esimerkiksi politiikan teoriassa on viimeiset kymmenen vuotta fetisoitu erimielisyyttä, pakkaa sekoittavia hjallisharkimoita. Nämä itse brändätyt häiriköt viljelevät häsh-tägejä ja peräänkuuluttavat debattia, mutta ”saavat yhä useammin keskustelun junnaamaan paikoillaan melonien ja lippalakkien puolivälissä”.⁶

Jaakkola kääntäisi katseen kulttuurijournalismin genreihin, jotka ovat ”ihan alituskittu asia”. Genre sanelee ajattelutavan: mitä, miten ja mistä näkökulmasta aihetta on mahdollista käsitellä. Esimerkiksi kritiikillä pääsee

5 Ruotsissa esimerkiksi toimittaja Stefan Bergmark on kritisoinut tapaa, jolla kulttuurijournalismi osallistuu yhteiskunnalliseen debattiin kertomalla vaikkapa rasistisina pidettyjen lastenkirjojen ja niiden muokkaamisen aiheuttamasta mekkalasta. Haettu 12.5.2018 osoitteesta <http://www.skd.se/2016/05/17/kulturjournalistik-som-klickbete/>.

6 Kuusela, Hanna (2016): Tylsyyden ylistys. Niin & Näin 2/16. Haettu 12.5.2018 osoitteesta <https://netn.fi/artikkeli/tylsyyden-ylistys>.

kiinni teokseen, mutta ei yhtä luontevasti instituutioon tai rakenteisiin. Henkilöhaastattelut yltyvät harvoin tutkimaan kulttuurin marginaaleja, koska haastatteluun valitun henkilön odotetaan helposti *edustavan* omaa taiteenalaansa.

Jos toimittajalta odotetaan välineitä jonkinlaiseen kulttuuriseen kansalaisuuteen⁷, #metoon vaikutuksien ruodinnasta intiaanipäähineisiin⁸, eivät nopea uutinen, henkilökuva tai kritiikki ole välttämättä ollenkaan parhaita muotoja siihen. Olisi toimituksen johdon tehtävä linjata toiveet ja tutkituttaa parhaat keinot, toimittajan tehtävä taas opetella genrejen välillä hyppely.

Ja se yksi jännite säilyy.

”On aina vaikea lähestyä taidetta ei-taiteellisesta näkökulmasta siten, ettei samalla tulisi joidenkin silmissä kieltäneeksi sen arvoa taiteena.”

7 Jaakkola, Maarit (emt.), 263.

8 Esimerkiksi toimittaja Mikko-Pekka Heikkinen pohti kulttuurista omimista esseessään Helsingin Sanomissa 5.5.2018. Haettu 12.5.2018 osoitteesta <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005667898.html>